Niniejsza publikacja jest dostępną na licencji Creative Commons. Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz autora. Zezwala się na wykorzystanie publikacji zgodnie z licencją – pod warunkiem zachowania niniejszej informacji licencyjnej oraz wskazania autora jako właściciela praw do tekstu. Treść licencji jest dostępna na stronie: http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/pl/

Lingwistyka Stosowana 16: 1/2016, 95–108

Paweł SZERSZEŃ
Uniwersytet Warszawski

Dydaktyka „języka ekonomii" (II). Teksty ekonomiczne, ich gatunki i komponenty oraz metody uczenia „języka ekonomii"

Abstract:
Didactics of the "language of economics" (II). Economics texts, their genres and components, and methods of teaching the "language of economics"
This article constitutes the second part of my paper entitled "Didactics of the '*language of economics*' (I). …", published in the previous volume. The aim of this part is to characterize (didactic) economics texts with particular focus on their genres and components. Additionally, I will present a few remarks on the effective methods of teaching the language of economics. All the meta-analyses shown here have been conducted on the basis of German and – to a lesser degree – Polish and Russian literature.

Wstęp

Celem pierwszej części artykułu (opublikowanej we wcześniejszym tomie) była próba odpowiedzi na pytanie, czym jest tzw. „język ekonomii". Celem drugiej części jest charakterystyka (dydaktycznych) tekstów ekonomicznych z uwzględnieniem ich gatunków i komponentów oraz zaprezentowanie kilku uwag na temat efektywnych metod uczenia języka ekonomii. Podjęte tu rozważania powstały przede wszystkim w oparciu o niemieckojęzyczną – w mniejszym stopniu o polsko- i rosyjskojęzyczną – literaturę przedmiotu[1].

1. Teksty z zakresu ekonomii: ich gatunki i komponenty

Wyniki refleksji nad występującymi w komunikacji specjalistycznej z zakresu ekonomii tekstami, w tym w szczególności ich gatunkami i komponentami, są dla dydaktyki języków specjalistycznych szczególnie cenne. W myśl antropocentrycznej teorii języków ludzkich gatunki tekstów specjalistycznych stanowią pewne uogólnienia rzeczywistych tekstów specjalistycznych, tj. tekstów powstałych w konkretnych sytuacjach komunikacyjnych z udziałem konkretnych użytkowników komunikacji specjalistycznej. Istotnym

[1] Szerzej na temat metod uczenia języków specjalistycznych wypowiedziałem się w monografii (P. Szerszeń 2014), w której odnoszę się także do warunkujących te metody celów oraz kontekstów uczenia języków specjalistycznych w ogóle (zob. s. 114-126).

przyczynkiem w refleksji wokół samych gatunków tekstów specjalistycznych są próby wyodrębniania relewantnych dla procesów ekonomicznych czy biznesowych form komunikowania się. Jednym z przykładów jest oparta o schemat form komunikacji społecznej w instytucjach J. Hausnera (1999: 86) propozycja J. Łompiesia, który wyróżnia m.in. ustne i pisemne (rutynowe i nierutynowe) formy jednokierunkowe, jak np. prezentacje czy sprawozdania, notatki, teksty promocyjne itd. oraz interaktywne, jak np. rozmowy/ konwersacje służbowe, rozmowy kwalifikacyjne, negocjacje biznesowe, dokumenty transakcyjne itd. (zob. J. Łompieś 2008: 16).

Jak zauważa M. Hundt (2010: 642), tematyka gatunków tekstów z zakresu gospodarki i handlu poruszana była dotychczas w ramach niemieckojęzycznej lingwistyki tekstu w stosunkowo niewielkim stopniu. Refleksja naukowa w zakresie wyróżniania i opisu gatunków tekstów ekonomicznych jest dość ograniczona m.in. ze względu na deficyt teoretyczny w obszarze badań nad językami specjalistycznymi (zob. T. Bungarten 1993: 21, T. Bungarten 1992), a także brak ogólnie akceptowanego wariantywnego modelu współczesnego języka niemieckiego. Wyróżniając gatunki tekstów z ww. dziedziny, niezależnie od głosów krytyki warto jednak – zdaniem M. Hundta – oprzeć się na wariantywno-lingwistycznym modelu obszarów komunikacji (niem. *varietätenlinguistisches Modell der kommunikativen Bezugsbereiche*), którego autorzy podejmują próbę językowej refleksji nad zakresem przedmiotowym gospodarki (zob. H. Steger 1988; M. Hundt 1995). Zgodnie z tym modelem wyróżnić można komunikację gospodarczą o charakterze instytucjonalnym (pomiędzy instytucjami) oraz teoretyczno-naukowym, przy czym pomiędzy tymi zakresami zachodzą zarówno wzajemne relacje, jak i relacje pomiędzy nimi a obszarem komunikacji odnoszącej się do dnia codziennego. Oprócz tego należy zwrócić uwagę na związki gospodarki z takimi dziedzinami, jak prawo, administracja czy polityka, co sprawia, że wyodrębnionych gatunków tekstów nie da się przyporządkować tylko jednej dziedzinie (zob. M. Hundt 2010: 645).

Aby móc przedstawić pełniejszy obraz komunikacji gospodarczej, konieczne jest jednak – zdaniem M. Hundta (2010: 642) – uwzględnienie zakresu funkcjonalnego tekstów, który z kolei pozwala wykroczyć poza ramy wcześniejszego podziału. I tak E. Rolf (1993) proponuje klasyfikację tekstów użytkowych, włączających m.in. ww. teksty instytucjonalne. Wedle niej teksty podzielić można w oparciu o pięć aktów mowy Searle'a na takie, które pełnią funkcję asertywną (albo informacyjną), dyrektywną, komisywną, ekspresywną oraz deklaratywną.

T. komisywne	T. deklaratywne	T. dyrektywne	T. asertywne	T. ekspresywne
np. umowa, kontrakt, zezwolenie, dopuszczenie, oferta, gwarancja, rękojmia	np. zaświadczenie, papier wartościowy, pokwitowanie, deklaracja podatkowa, certyfikat	np. zlecenie, rachunek, upomnienie, wniosek, instrukcja, reklamacja, ustawa, zakaz, konstytucja, regulamin, teksty reklamowe	np. lista, tabela , spis, bilans, sprawozdanie, wyciąg z konta, decyzja, opinia, ekspertyza, prognoza gospodarcza	np. hasło reklamowe, list polecający

Tabela 1. Gatunki tekstów relewantnych dla gospodarki (wg M. Hundta 2010: 648 i nast.)

Na podstawie badań korpusowych E. Rolf (1993) wyróżnia 475 relewantnych dla gospodarki gatunków tekstów, z których największą liczbę (ok. 27, 4%) stanowią teksty komisywne, następnie deklaratywne (26,3%), dyrektywne (23,6 %), asertywne (22,5%) oraz ekspresywne (0,2%) (zob. M. Hundt 2010: 465). Przykłady ww. gatunków tekstów przedstawia powyższa tabela.

Powracając do pierwszej klasyfikacji, należy zwrócić uwagę na to, że gatunki tekstów teoretyczno-naukowych charakteryzuje dość znaczna homogeniczność. Ich przykładami są monografie, sprawozdania z projektów badawczych, podręczniki, wystąpienia (referaty) na konferencjach naukowych itd. (zob. J. Zhao 2002, A. Borgulya 1988, J. Bolten 1991, G. Böhme 1999). Szczególnie istotne dla dydaktyki języków specjalistycznych są badania tych kategorii tekstów na płaszczyźnie morfosyntaktycznej i leksykalnej (zob. J. Zhao 2002: 48).

Inną ciekawą propozycją jest klasyfikacja tekstów w biznesie autorstwa J. Łompiesia, która powstała w oparciu o typologię aktów komunikacyjnych Z. Nęckiego (2000: 89 i nast.). I tak J. Łompieś wprowadza rozróżnienie pomiędzy aktami metakomunikacyjnymi (dotyczącymi organizowania procesu komunikowania, aspektów formalnych, rytuałów rozpoczynania i kończenia komunikacji), informacyjnymi (odnoszącymi się do danych o wiedzy i przekonaniach rozmówców oraz stopniu pewności tych przekonań), ewaluacyjnymi (oceniającymi lub wartościującymi) oraz pragmatycznymi (dotyczącymi wywierania wpływu na zachowanie osób uczestniczących w komunikacji) (zob. J. Łompieś 2011: 76).

Oprócz tego w literaturze przedmiotu znane są próby przedstawienia charakterystyk gatunków tekstów z uwagi na graficzną bądź akustyczną formę ich realizacji (zob. J. Zhao 2002: 48). I tak przykładami często występujących gatunków tekstów w pisemnej komunikacji gospodarczej są m.in. artykuły z prasy gospodarczej, list handlowy (korespondencja handlowa), dokumentacja techniczna, sprawozdanie biznesowe, protokoły, zamówienia, rachunki, umowy, reklamy (gazetki konsumenckie, broszury zakładowe), zaś przykładami gatunków tekstów w ustnej komunikacji gospodarczej – rozmowy telefoniczne, negocjacje handlowe (np. rozmowy dot. sprzedaży), zebrania, rozmowy kwalifikacyjne. W związku z coraz intensywniejszym rozwojem mediów elektronicznych na uwagę zasługują także pierwsze prace poświęcone analizie wybranych gatunków tekstów w prasie internetowej (zob. np. I. Szwed 2012).

Po tej krótkiej charakterystyce głównych gatunków tekstów specjalistycznych z zakresu ekonomii chciałbym przejść do charakterystyki ich najważniejszych komponentów, których znajomość konieczna jest w tworzeniu materiałów glottodydaktycznych.

Na wstępie należy, w nawiązaniu do poglądów S. Gruczy (2004: 94 i nast.), zwrócić uwagę na to, że mówiąc o rzeczywistych komponentach tekstów specjalistycznych, mamy na myśli ich inherentne składniki czy elementy, a zatem przede wszystkim ich właściwości fizykalne, tj. takie, „na których opiera się możliwość ich substancjalnej identyfikacji i dyferencjacji, czyli fonemiczna i gramatyczna poznawalność" (zob. także F. Grucza 1993: 157). W związku z tym inherentnymi komponentami tekstów nie są ani znaczenia, ani sam język, na podstawie którego zostały one utworzone (zob. S. Grucza 2004: 94), ale raczej realizacje określonych gatunków tekstów specjalistycznych w postaci wyrażeniowej („komponenty tekstu"). Z drugiej strony, mówiąc o tych ostatnich,

należy odróżnić ich sformalizowaną postać (formę) od konkretnej realizacji substancjalnej implementującej tę formę (strukturę). Ta pierwsza jest zatem jedynie pewnym modelowym ujęciem tej drugiej.

W dalszej części artykułu będę odnosił się przede wszystkim do „komponentów tekstów" (głównie niemieckich tekstów specjalistycznych z zakresu ekonomii czy – w pewnym uproszczeniu – gospodarki, w skrócie TG) jako pewnych form w postaci struktur terminologicznych, gramatycznych (w tym morfologicznych i syntaktycznych), a także pragmatycznych (komunikacyjnych) czy tekstowych[2].

Autorzy prac z zakresu analizy tekstów specjalistycznych zdają się nie zawsze odróżniać ww. elementy rzeczywistości, w związku z czym często dochodzi do pewnych nieścisłości i nieporozumień. Wyodrębnienie komponentów tekstów specjalistycznych z zakresu gospodarki stało się możliwe przede wszystkim dzięki badaniom korpusowym (szerzej na ten temat zob. m.in. J. Zhao 2002: 55 i nast.) i bywa szerzej dyskutowane w literaturze przedmiotu zwłaszcza na tle analizy komponentów innych tekstów specjalistycznych, np. przyrodniczo-technicznych (zob. R. Buhlmann, A. Fearns 2000: 321 i nast.).

Czyniąc dalsze uwagi, skoncentruję się zwłaszcza na wynikach badań dotyczących komponentów niemieckich tekstów specjalistycznych z zakresu ekonomii, przedstawionych m.in. przez R. Buhlmann i A. Fearns (2000) oraz J. Zhao (2002), a także, w mniejszym stopniu, na wynikach badań nad komponentami polskich i rosyjskich tekstów specjalistycznych. Przy wymienianiu poszczególnych struktur (komponentów) wskazuję jednocześnie rodzaje badanych TG, których analiza pozwoliła sformułować ogólniejsze wnioski na temat reprezentatywnych komponentów TG.

Wśród badanych TG należy w pierwszej kolejności wspomnieć o tekstach o charakterze teoretyczno-naukowym (zob. m.in. J. De Cort/ P. Hessmann 1977, 1978, 1979, Z. Berdychowska 2001, zob. także M. Hundt 1995: 27). Przedmiotem analizy ww. tekstów czyniono zwłaszcza takie elementy, jak długość zdań, człony zdań, tworzenie hipotaksy i parataksy, stronę bierną, przydawki, konstrukcje „zu (+ rodzajnik) + rzeczownik z końcówką -ung", korelaty, czasowniki funkcyjne, tworzenie rzeczowników kończących się na -ung, formy bezosobowe czasownika (infinitiwy) o charakterze rzeczownikowym, ograniczone wskazania deiktyczno-osobowe identyfikujące wykonawcę czynności, a także modalne konstrukcje czasownikowe „ist/sind + zu + Infinitiv" oraz „hat/haben + zu + Infinitiv" .

Obok ww. kategorii tekstów specjalistycznych badaniami objęto teksty prasowe (zob. I.T. Piirainen 1982) ze względu na częstotliwość występowania w nich komponentów reprezentujących poszczególne części mowy i struktury syntaktyczne, różne typy słowotwórcze, przydawki i słowa obcego pochodzenia, a także ze względu na syntaktyczne funkcje różnych części mowy, długość i jakość zdań, ich modeli dependencyjnych (zob. m.in. J. Airismäki/ I.T. Piirainen 1987, J. Zhao 2002: 56).

Stosunkowo niewiele badań poświęcono analizie TG w obrębie tzw. języka zawodowego czy potocznego. Przykładami tego typu prac są badania struktur morfosyntak-

[2] Na temat komponentów tekstów specjalistycznych wypowiadano się wielokrotnie (zob. np. uwagi na temat komponentów polskich tekstów prawno-ekonomicznych i prawniczo-ekonomicznych, np. S. Gajda 1982, J. Lewandowski online (URL http://www.translegis.com.pl/ll_archiwum/LL_2_15.pdf). [Pobrano 12.01.2015] i wiele innych).

tycznych w tekstach dokumentacji gospodarczej pod kątem występowania w nich wyrazów odpowiadających zdaniom, konstrukcji przydawkowych wykorzystujących przyimki, ograniczonej liczby czasowników (zob. A. Borgulya 1988), a także konstrukcji ekwiwalentnych dla skrótów, jak np. złożeń, nazw własnych (zob. J. Zhao 2002: 56 i nast.). Ciekawe z dydaktycznego punktu widzenia wydają się być w tym zakresie próby typologizacji konstrukcji z użyciem werbalnych fraz składniowych, które występują zwłaszcza w charakterystycznych dla komunikacji gospodarczej frazach nominalnych (zob. F.-J. Schaarschuh 1990). F.-J. Schaarschuh wyróżnia trzy podstawowe typy werbalnych fraz składniowych, z których dwa pierwsze (typ 1 i typ 2) charakteryzuje pełna semantycznie synonimiczna werbalizacja – pomimo tego, że w przypadku drugiego typu czasownikowi obok znaczenia z zakresu gospodarki może być przyporządkowane co najmniej jedno znaczenie ogólne, np. niem. *Handel treiben* – podczas gdy w trzecim typie rzeczownik nie może ulec werbalizacji, np. niem. *einen Rabatt gewähren*.

Próbę zestawienia i ogólnej charakterystyki komponentów morfologicznych i syntaktycznych w TG o ukierunkowaniu naukowo-teoretycznym, praktyczno-fachowym oraz popularnonaukowym podjął także K. Ohnacker (1992, 1994), którego prace – pomimo późniejszej krytyki, dotyczącej braku przełożenia uogólnionych wyników obserwacji TG reprezentujących dwa ostatnie zakresy tematyczne na dydaktykę języka gospodarki (zob. J. Zhao 2002: 57) – stanowią dość obszerny spis komponentów TG pierwszego zakresu tematycznego (tj. o ukierunkowaniu naukowo-teoretycznym). Mogą one tworzyć ramę gramatyczną dydaktyki opartej na zredukowanych pod względem struktur języka specjalistycznego i/lub ogólnego sytuacjach komunikacyjnych[3].

I tak K. Ohnacker (1992: 87-90) zwraca uwagę na takie komponenty, jak: liczne występowanie zdań złożonych współrzędnie i podrzędnie, zdań podrzędnych z użyciem spójników i konstrukcji bezokolicznikowych, zdań przysłówkowych w postaci zdań przyczynowych, warunkowych i czasowych z „wenn", przydawek w dopełniaczu i z użyciem przyimków, czasowników w 3 os. l. poj., czasu teraźniejszego, trybu orzekającego, strony biernej, czasowników modalnych użytych do wyrażania możliwości, konieczności i poleceń, modalnych konstrukcji bezokolicznikowych „sein + zu + Infinitiv", werbalnych fraz składniowych, nominalizacji etc.

Przykładem innego projektu, mającego na celu ustalenie istotnych z punktu widzenia dydaktyki języków specjalistycznych komponentów tekstów specjalistycznych, był projekt Uniwersytetu w Düsseldorfie, zakładający utworzenie list frekwencyjnych słownictwa oraz skupienie się na częstotliwości występowania poszczególnych morfosyntaktycznych komponentów w obrębie takich gatunków TG, jak list handlowy, instrukcja obsługi, dokumenty i rozporządzenia, umowy i teksty reklamowe (zob. J. Zhao 2002: 59).

S. Höhne (1992) natomiast podsumowuje prowadzone przez siebie badania, wymieniając trzy istotne cechy strukturalne TG: anonimowość, specyfikację i kondensację. Cechy te znajdują wyraz w użyciu takich komponentów, jak strona bierna i formy konkurencyjne z użyciem przyrostków „-lich" i „-bar", przyimki „mittels", „hinsichtlich", „mit Hilfe", czasowniki funkcyjne, złożenia, konstrukcje bezokolicznikowe, imiesłowowe i apozycje, neologizmy tworzone za pomocą prefiksacji i derywacji implicytnej, internacjonalizmy etc.

[3] W rzeczywistości występowanie poszczególnych komponentów tekstów specjalistycznych jest silnie uzależnione od specyfiki gatunku tekstu (zob. J. Zhao 2002: 58 i nast.).

S. Horst (1998) zbadała obecność przymiotnikowych i przysłówkowych konstrukcji słowotwórczych w reprezentatywnym korpusie TG, dochodząc do wniosku, że sufiksacja i tendencja do tworzenia złożeń znacznie przewyższają prefiksację, przy czym do najczęstszych sufiksów zaliczyć trzeba „-ig", „-lich" „-isch". Jeśli chodzi o frekwencję poszczególnych modeli słowotwórczych („-lich", „-ig", „-isch", „-bar", „-iv", „-weise" etc.), autorka nie zauważyła żadnych istotnych różnic pomiędzy TG i tekstami ogólnymi. W przypadku złożeń dominują złożenia determinatywne dwuczłonowe, przy czym największą ich obecność zaobserwować można w tekstach protokołów.

Interesującymi wydają się być także badania komparatywne, mające na celu uchwycenie różnic i podobieństw pomiędzy tekstami specjalistycznymi (i ich gatunkami) z zakresu różnych dziedzin. Zaliczyć można do nich badania R. Buhlmann i A. Fearns, które próbują porównać występowanie struktur (komponentów) w tekstach gospodarczych (TG) i przyrodniczo-technicznych (TPT). Jeśli chodzi o obecność struktur morfologicznych w TG należy zwrócić uwagę na ich znacznie szerszy repertuar w porównaniu z zakresem struktur morfologicznych w TPT. Mowa tu o występowaniu tzw. wypełnionych paradygmatów czasownikowych (zob. R. Buhlmann/ A. Fearns 2000: 322), obecnych zwłaszcza w tekstach magazynów/czasopism poświęconych gospodarce, listów handlowych oraz wiadomości prasowych i sprawozdań gospodarczych. Charakterystyczna dla TPT redukcja struktur morfologicznych może być zaobserwowana w przypadku TG na przykładzie tekstów monografii oraz artykułów naukowych z czasopism specjalistycznych.

Repertuar struktur syntaktycznych w TG cechuje także stosunkowo wysoka różnorodność (znacznie większa niż ma to miejsce w przypadku TPT). I choć częstotliwość występowania zdań współrzędnych w TG jest ogólnie znacznie mniejsza niż w TPT, to stosunek ilości zdań złożonych współrzędnie do zdań złożonych podrzędnie waha się i jest uzależniony m.in. od prezentowanych treści, osobistego stylu autora oraz od gatunku tekstu. Ilość i różnorodność zdań złożonych podrzędnie (przede wszystkim zdań dopełnieniowych, czasowych etc.) wzrasta w szczególności w czasopismach, gazetach, magazynach, podobnie jak ilość zdań wielokrotnie złożonych.

Przechodząc do charakterystyki komponentów leksykalnych czy terminologicznych, należy na wstępie zaznaczyć, że to właśnie one mają istotne znaczenie dla transferu wiedzy specjalistycznej. W związku z tym prowadzone są z jednej strony badania odnoszące się do płaszczyzny morfologicznej i semantycznej, których wyniki w połączeniu z wynikami badań dotyczących częstotliwości występowania poszczególnych jednostek leksykalnych (terminologicznych) stanowią z kolei podstawę do tworzenia odpowiednich słowników specjalistycznych, a także szerszej refleksji terminologiczno-leksykograficznej (zob. np. J. Lukszyn 2004, Z. Weigt 2004, Ł. Karpiński 2008, P. Michałowski 2004, 2006 i in.). Dzięki rezultatom owych badań powstają także dedykowane listy słownictwa (por. np. *Arbeitskreis Wirtschaftsdeutsch in Kanada*, zob. B. Desinger/ H.W. Frischkopf/ U. Scheck/ H. Seliger 1999, J. Zhao 2002: 61). Obok poszczególnych wyrazów podawane są w tego typu zbiorach leksykograficznych charakterystyki morfologiczne i syntaktyczne, jak np. rodzaj, przypadek (dop. l.poj.), liczba (l.mn.), relacja – przy czym hasła zestawiane są nie tylko alfabetycznie, lecz także z uwzględnieniem parametrów typowych dla tezaurusów, a więc z polami pojęciowymi, synonimami, antonimami,

wskazówkami słowotwórczymi, kolokacjami etc. Niestety duża ilość powstałych i nowopowstających słowników specjalistycznych nie opiera się na solidnych podstawach metodologicznych, uwzględniających odpowiednio zrównoważone korpusy tekstów oraz tworzone w oparciu o nie listy frekwencyjne[4].

O doborze obecnych w korpusie TG z prasy ekonomicznej powinny decydować wyniki regularnych badań. Te ostatnie mogą być zlecane przez samych wydawców, a także wzbogacane o wyniki ankiet uzupełniających na temat recepcji gazet i czasopism oraz oceny wydawnictw prasowych największych koncernów (zob. np. C. Ehrhardt, S. Horst 2000). Tego typu zabiegi sprawiają, że powstające korpusy stają się reprezentatywne, ponieważ składają się z tekstów, których relacje bądź proporcje odzwierciedlają rzeczywiste sytuacje komunikacyjne w świecie gospodarki. Na ich bazie tworzone są listy frekwencyjne stosowane w dydaktyce tzw. niemieckiego języka gospodarki (*Wirtschaftsdeutsch*).

Odwołując się do ww. wyników badań komparatywnych, którymi objęto TG i TPT (zob. R. Buhlmann/ A. Fearns 2000) także pod względem ich cech leksykalnych, należy zaobserwować w pierwszej kolejności szereg elementów wspólnych, jak np. obecność terminologii mieszanych w obrębie poszczególnych dziedzin i zakresów, występowanie w niektórych dziedzinach systemów terminologicznych oraz homonimii (inne zakresy pojęciowe wyrażeń o tym samym brzmieniu w zależności od dziedziny ich funkcjonowania, np. nauki o gospodarce narodowej i nauki o przedsiębiorstwach). Wśród elementów wyróżniających TG wymienić trzeba: brak wiążącej normalizacji terminologii (w ramach tej samej dyscypliny terminy mogą być przez różne szkoły różnie definiowane), wykorzystywanie w niektórych tekstach struktur tworzonych ad hoc, używanie metafor, które mogą przyjmować postać terminologiczną, znacznie mniejszy udział terminów (np. w porównaniu z ich liczebnością w TPT) (zob. np. P. Bąk 2012)[5].

Jeśli chodzi o repertuar struktur pragmatycznych w TG, to jest on większy niż w przypadku TPT, co przekłada się przede wszystkim na dość dużą liczebność struktur komunikacyjnych o charakterze językowym (niem. *sprachliche Kommunikationsverfahren*) w przeciwieństwie do struktur komunikacyjnych o charakterze niejęzykowym bądź tych, które jedynie w niewielkim stopniu wykorzystują elementy językowe, co daje się zaobserwować zwłaszcza w tekstach czasopism specjalistycznych i listów handlowych, w mniejszym stopniu gazet i czasopism.

Repertuar strukturalnych planów tekstowych (niem. *Textbaupläne*) jest – ogólnie rzecz biorąc – szerszy w przypadku TG niż w TPT, co nie zawsze przekłada się na ich

[4] Jedną z najlepszych list frekwencyjnych jest lista Uniwersytetu w Düsseldorfie, powstała w oparciu o organigram idealnego przedsiębiorstwa według J. Boltena, u której podstawy legły badania ankietowe przeprowadzone na ok. 1000 przedsiębiorstwach mających siedzibę w Niemczech (zob. J. Zhao 2002: 62). Pozwala ona wyodrębnić najbardziej reprezentatywne gatunki tekstów w komunikacji gospodarczej. W przypadku doboru TG z zakresu codziennej komunikacji w przedsiębiorstwie uzyskiwane są teksty dokumentów bezpośrednio od przedsiębiorstw, zaś w przypadku TG o charakterze podstawowym (propedeutycznym) bazuje się na wyborze monografii przeznaczonych dla studentów kierunków ekonomicznych.

[5] Por. także prace innych wybitnych polskich i niemieckich uczonych zajmujących się badaniami nad użyciem metafory w tekstach specjalistycznych (zob. np. B. Mikołajczyk 2004, B. Mikołajczyk/ J. Zinken 2003), a także badaniem eufemizmów (np. A. Dąbrowska 1993, P. Bąk 2012 i in.).

powszechne występowanie we wszystkich gatunkach tekstowych (niełatwo jest je np. rozpoznać w TG występujących w czasopismach). Repertuar środków strukturalnych bywa ponadto głównie narzucany i/ lub ograniczany poprzez wykorzystywane media, jak np. faks, layout. Np. w przypadku TG w czasopismach można zaobserwować dość częstą rezygnację z typo- i topograficznych środków strukturalnych.

W podsumowaniu można za R. Buhlmann i A. Fearns (2000: 323) przyjąć, że w przypadku TG mamy do czynienia z mniejszą redukcją komponentów językowych w relacji do komponentów języka ogólnego, niż ma to miejsce w przypadku TPT. Uzależniona jest ona od tego, do jak szerokiego kręgu odbiorców adresowane są konkretne informacje, w związku z czym jest ona różna w różnych gatunkach tekstów (np. duża w przypadku czasopism specjalistycznych, a stosunkowo mała w listach handlowych).

Warto także podkreślić istotną rolę komponentów odpowiadających sposobowi/ sposobom myślenia i informowania, typowym dla komunikacji w zakresie gospodarki (niem. *Denk- und Mitteilungsstrukturen*). Stają się one szczególnie widoczne w przypadku tekstów naukowych, podczas gdy w prasowych TG trudniej je uchwycić, gdyż w mniejszym bądź większym stopniu ulegają wpływom charakterystycznym dla tzw. stylu dziennikarskiego.

Do podobnych wniosków dotyczących obserwacji polskich i rosyjskich tekstów specjalistycznych (głównie z zakresu dyscyplin ekonomicznych) dochodzą także badacze polscy i rosyjscy. Do najbardziej reprezentatywnych poglądów w tym zakresie należą spostrzeżenia J. Lukszyna, mogące jednocześnie stanowić podsumowanie ww. uwag. Zdaniem tego badacza do głównych właściwości tekstów z zakresu biznesu można zaliczyć: hipotaksę na poziomie syntaktycznym, monosemię na poziomie semantycznym, symplifikację systemu gramatycznego na poziomie morfologicznym oraz neutralność na poziomie stylistycznym (zob. J. Lukszyn 2002: 43 i nast.). W obrębie warstwy leksykalnej i syntaktycznej teksty te cechuje głównie dokładność i terminologiczność, jednoznaczność i jednomianowość, systematyczność, tj. logiczna hierarchia pojęć, terminów, logiczna struktura tekstów, nazewnictwo oparte na językach klasycznych, operatywność, tj. wykorzystanie możliwości systemu morfologicznego, syntaktycznego i leksykalnego (zob. N. Krenska 2007: 152). Należy jednocześnie pamiętać, że subjęzyki języka biznesu czy ekonomii charakteryzują się powyżej wymienionymi właściwościami w stopniu bardzo zróżnicowanym i najpełniej są reprezentowane – zdaniem J. Łompiesia (2008: 18) – w subjęzyku prawnym biznesu oraz w subjęzyku finansów i rachunkowości, podczas gdy inne subjęzyki, jak np. reklamy, marketingu czy negocjacji handlowych, są mniej ścisłe i mniej neutralne, natomiast bardziej metaforyczne.

2. Kilka uwag o metodach uczenia języka ekonomii

Pomimo dużej ilości podejść i metod do nauczania języków obcych w ogóle, niektóre z nich wykorzystywane są w dydaktyce języków specjalistycznych (ojczystych i obcych), w tym w dydaktyce języków ekonomii częściej, inne znacznie rzadziej[6].

[6] Tematyka metod wykorzystywanych w uczeniu języków specjalistycznych była nawet przedmiotem odrębnych monografii, bądź ich części (zob. np. K. Morgenroth 1993, R. Buhlmann/ A. Fearns 1987, 2000, H.-R. Fluck 1992 i in.).

Wśród najczęściej przyjmowanych perspektyw, będących jednocześnie odpowiedzią na konieczność komunikowania się w języku specjalistycznym, należy wymienić przede wszystkim perspektywę komunikacyjną (por. podejście komunikacyjne i metodę komunikacyjną oraz jej szczególną odmianę w postaci metody dyskursywnej) czy perspektywę interkulturową, będącą konsekwencją refleksji dydaktyków nad rolą zjawisk kulturowych w procesie uczenia języków specjalistycznych i możliwości kształtowania (specjalistycznych) umiejętności kulturowych i interkulturowych, a także szeroko dyskutowaną w ostatnich latach perspektywę integracyjną, która, obok rozwoju szeroko rozumianych umiejętności językowych, uwzględnia istotny element kształtowania wiedzy specjalistycznej (podejścia integracyjne).

Zdaniem J. Zhao (2002: 116), która podjęła próbę stworzenia modelu uczenia języka ekonomii, w refleksji nad metodami uczenia dominują współcześnie dwie perspektywy: komunikatywna i interkulturowa. W przypadku pierwszej z nich to komunikacja stanowi cel i jest jednocześnie drogą do niego wiodącą (zob. W. Butzkamm 1989: 146, H.-J. Krumm 1989: 29, H. Komorowska 2000: 159 i nast.). W związku z tym J. Zhao zakłada, że o doborze treści nauczania decydują w dużej mierze przewidywalne (empirycznie weryfikowalne) potrzeby w zakresie komunikacji zawodowej danej grupy uczniów. Powinny one być stale sprawdzane i znajdować odzwierciedlenie w profilach kompetencyjnych absolwentów danego kierunku kształcenia, a zatem w programach nauczania. Z reguły korespondują one także ze zgłaszanymi przez pracodawców profilami kompetencyjnymi potencjalnych pracobiorców (por. m.in. wyniki badań potrzeb językowo-komunikacyjnych, zob. np. Ch. Efing 2010, 2013, 2014). Jednak profil kompetencyjny potencjalnych pracobiorców, zgłaszany przez pracodawców, nie zawsze jest zgodny z pożądanymi umiejętnościami, wynikającymi z potrzeb, które niesie praca na danym stanowisku. Dość często, co potwierdzają wyniki badań (zob. np. Ch. Efing 2010, 2013), bywa on znacznie szerszy bądź nie do końca przystający do późniejszych realiów.

Powołując się na uwagi W. Butzkamma (1989) na temat natury uczenia się języka w ogóle, należy przyjąć, że także w procesie przyswajania języka specjalistycznego mamy do czynienia z komunikacją „odnoszącą się” do języka (niem. *sprachbezogene Kommunikation*) oraz komunikacją „odnoszącą się” do komunikatu (niem. *mitteilungsbezogene Kommunikation*). Pierwsza z nich przygotowuje do drugiej i kładzie główny nacisk na językową prawidłowość wypowiedzi przy jednoczesnym uwzględnieniu kontekstu komunikacyjnego. W związku z tym słownictwo, gramatyka czy wyrażenia językowe powinny być eksponowane nie w sposób wyizolowany, lecz w konkretnych sytuacjach komunikacyjnych, przy czym produkcja językowa powinna przebiegać w zależności od kontekstu oraz kontekstotwórczo (zob. J. Bolten 1992b: 274).

Na podstawie powyższych uwag można zauważyć, że zaproponowane podejścia cechuje pewna odrębność, jednak w praktyce często okazuje się, że należy je rozumieć i stosować komplementarnie przy przewadze raz jednej, raz drugiej koncepcji.

W ramach realizacji perspektywy komunikacyjnej przy organizacji procesu nauczania powinno się wykorzystywać zróżnicowane formy pracy, tj. pracę w parach, grupach, dyskusje, przy czym rola nauczyciela ograniczona jest do tworzenia sytuacji, nawiązujących do konkretnych sytuacji zawodowych (por. metoda dyskursywno-zadaniowa zob. P. Szerszeń 2014: 122–126), organizacji procesu uczenia się, moderowania poczynań uczniów czy doradzania im w konkretnych problemach.

Jeśli chodzi o perspektywę interkulturową, nauczanie języka ekonomii czy gospodarki nie może sprowadzać się – zdaniem J. Zhao (2002: 118) – jedynie do ukazania różnic w uwarunkowanych kulturowo sposobach formułowania tekstów, lecz powinno odnosić się do wszystkich aspektów nauczania i integrować wiedzę faktograficzną z elementami treningowymi. W zależności od składu grup uczących się należy dobierać w przypadku grup kulturowo heterogenicznych ćwiczenia zorientowane na eksponowanie elementów ogólnokulturowych wraz ze standardami kulturowymi, zaś w przypadku grup homogenicznych – ćwiczenia uwzględniające specyfikę kulturową wraz z elementami uwrażliwiającymi na obcą kulturę (zob. J. Bolten 1992b: 272, 1992a, 2006).

Realizacja celów edukacyjnych, przyświecających zwolennikom perspektywy komunikacyjnej i interkulturowej, może okazać się łatwiejsza poprzez szersze wykorzystanie w dydaktyce języków specjalistycznych mediów elektronicznych, w tym zwłaszcza platform edukacyjnych (dydaktycznych), opierających się na tzw. koncepcji modułów glottodydaktycznych (szerzej na ten temat zob. P. Szerszeń 2014). Jednym z przykładowych projektów wykorzystujących moduły glottodydaktyczne do nauki języka obcego fachowego jest wspierana ze środków Unii Europejskiej inicjatywa o nazwie „*IDIAL for Professionals* (*IDIAL4P): regionalny – interkulturowy – dający kwalifikacje – profesjonalny*", mająca na celu zarówno wzmocnienie znaczenia języka niemieckiego w Europie Wschodniej, jak też języka rosyjskiego i innych, mniej popularnych języków wschodnioeuropejskich: polskiego, bułgarskiego, słoweńskiego oraz węgierskiego w Niemczech[7].

Podsumowując powyższe uwagi, należy zgodzić się z J. Zhao, która twierdzi, że uwzględnienie obydwu ww. perspektyw wydaje się być nie tylko konieczne w kształtowaniu umiejętności uczestniczenia w komunikacji zawodowej, lecz nie wyklucza i – co więcej – tworzy podstawę do wykorzystywania elementów innych podejść, jak choćby integracyjnych, podejścia kognitywnego, konstruktywistycznego czy innych. Uczenie się i nauczanie języków specjalistycznych powinno współcześnie zakładać wykorzystanie elementów różnych koncepcji przy jednoczesnym powiązaniu treści specjalistycznych ze stałym odnoszeniem się do rzeczywistych sytuacji komunikacyjnych (zob. np. nauczanie przez treść, nauczanie poprzez działanie).

Aby móc realizować ww. założenia, należy nie tylko dobierać stosowne materiały glottodydaktyczne (zwłaszcza odpowiednie teksty), które nie zawsze mogą być bezpośrednio wykorzystane, lecz także odpowiednie ćwiczenia. Dobór tekstów powinien – zdaniem J. Zhao (2002: 119 i nast.) – uwzględniać takie kryteria, jak wykorzystanie tekstów reprezentatywnych (modelowych) dla konkretnych sytuacji komunikacyjnych, tj. gatunków tekstów, zorientowanie na konkretną specjalistyczną tematykę (teksty winny być eksponowane w sposób nie wyizolowany), dopasowanie do aktualnych moż-

[7] W związku z ww. celem strategicznym opracowano prototypowe moduły w wersji online do nauki języka obcego specjalistycznego, które mogą zostać rozbudowane w przypadku kontynuacji nauki. Wśród istotnych obszarów komunikacji uwzględnionych w modułach należy wymienić, obok gospodarki, m.in.: informatykę, turystykę, politykę, dziennikarstwo. Zdaniem autorów projektu, którego patronem jest Unia Europejska, Program Edukacyjny „Uczenie się przez całe życie" (LLP), moduły mogą zostać wykorzystane w ramach szkoleń firmowych i dokształcania zawodowego w kształceniu językowym w liceach, technikach i szkołach zawodowych, jak też na uczelniach wyższych.

liwości językowych adresata, tzw. autentyczność tekstów (z ewentualnym udziałem tekstów adaptowanych), aktualność tekstów, sensybilizację interkulturalną. Wśród istotnych modeli ćwiczeń J. Zhao wymienia przed wszystkim studium przypadku, symulacje, prace w projekcie itp. (zob. np. K-H. Kiefer 2011).

Na zakończenie warto zwrócić uwagę na toczącą sie dyskusję na temat modeli uczenia języka ekonomii, nawiązujących do konkretnych działań językowych. Jedną z takich propozycji jest model J. Boltena (1992a), który zdecydował się zaproponować koncepcję opartą na strukturze procesów komunikacyjnych, zachodzących w dowolnym dużym przedsiębiorstwie produkcyjnym, stanowiącym idealne, modelowe ujęcie gospodarczych procesów makro- i mikroekonomicznych w mikroskali (zob. także A. Dickel 2010: 134). Model ten jest o tyle zgodny z ww. antropocentrycznym ujęciem języków (specjalistycznych), o ile przedmiotem analizy uczynione zostaną konkretne języki specjalistów, reprezentowane w postaci intencjonalnie użytych (tj. wykorzystanych w konkretnych sytuacjach komunikacyjnych w obszarze działań przedsiębiorstwa) tekstów mówionych i pisanych, nie zaś ich uogólnienia (zob. uwagi S. Gruczy (2009) na temat kategoryzacji języków specjalistycznych). Inną, nowszą propozycją jest stanowiąca uszczegółowienie podejścia dyskursywnego do nauczania języków obcych (w oparciu o ww. podejście powstała m.in. seria podręczników „Dein Deutsch" do nauki języka niemieckiego, przeznaczonych dla uczniów polskich szkół podstawowych, gimnazjów i liceów) i rozwinięcie go o perspektywę zadaniową metoda dyskursywno-zadaniowa (szerzej na ten temat zob. P. Szerszeń 2014: 122 i nast.).

3. Podsumowanie

Podsumowując powyższe uwagi na temat wykorzystywanych w uczeniu tzw. języka ekonomii tekstów dydaktycznych, ich gatunków i komponentów oraz metod ich uczenia, należy podkreślić konieczność wzmożonej i stale pogłębianej refleksji i badań w tym zakresie z uwzględnieniem specyfiki konkretnych kontekstów glottodydaktycznych. W podejmowanych pracach należy na bieżąco odnosić się do stale aktualizowanych celów edukacyjnych, które z kolei powinny być wytyczane w oparciu o permanentnie monitorowane i weryfikowane potrzeby językowo-komunikacyjne rynku pracy oraz wewnętrzne potrzeby ucznia. Jednocześnie należy zdać sobie sprawę z istniejących barier i trudności w realizacji owych celów i stale szukać nowych rozwiązań, wybiegających poza szkolne ramy instytucjonalne, które można między innymi pokonać poprzez szerszą kooperację z zakładami pracy czy szersze wykorzystanie nowych technologii komunikacji i zdalnego uczenia.

Bibliografia

Airismäki, J./ I.T. Piirainen (1987), *Sprache der Wirtschaftspresse. Untersuchungen zum Sprachgebrauch des 'Handelsblattes'*, (w:) Bochumer Studien zur Publizistik und Kommunikationswissenschaft 49. Bochum.

Berdychowska, Z. (2001), *Zur Textsortenabhängigkeit der Personaldeixis in Fachtexten*, (w:) A. Kątny (red.), Języki fachowe. Problemy dydaktyki i translacji. Olecko, 91–104.

Bąk, P. (2012), *Euphemismen des Wirtschaftsdeutschen aus Sicht der anthropozentrischen Linguistik* (Warschauer Studien zur Germanistik und zur Angewandten Linguistik). Frankfurt n. M. i in.

Bolten, J. (1991), *Fremdsprache Wirtschaftsdeutsch: Bestandsaufnahme und Perspektiven*, (w:) B.-D. Müller (red.), Intertextuelle Wirtschaftskommunikation. München, 71–91.

Bolten, J. (1992a), *'Fachsprache' oder 'Sprachbereich'? Empirisch-pragmatische Grundlagen zur Beschreibung der deutschen Wirtschafts-, Medizin- und Rechtssprache*, (w:) T. Bungarten (red.), Beiträge zur Fachsprachenforschung 1. Tostedt, 57–72.

Bolten, J. (1992b), *Interkulturelles Verhandlungstraining*, (w:) Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache" 18, 269–287.

Bolten, J. (2006), *Interkultureller Trainingsbedarf aus der Perspektive der Problemerfahrungen entsandter Führungskräfte*, (w:) K. Götz (red.), Interkulturelles Lernen. Interkulturelles Training. Monachium, 57–76.

Borgulya, A. (1988), *Zu einigen wichtigen Merkmalen der deutschsprachigen Texte der Dokumentation in der Wirtschaft*, (w:) T. Bungarten (red.), Sprache und Kultur in der interkulturellen Marketingkommunikation. Beiträge zur Wirtschaftskommunikation 11. Tostedt, 420–429.

Böhme, G. (1999), *Zur Vermittlung von Deutsch als Wirtschaftssprache – dargestellt am Beispiel von Textsorten der Geschäftssprache*, (w:) T. Bungarten (red.), Wirtschaftshandeln. Kommunikation in Management, Marketing und Ausbildung. Tostedt, 235–248.

Buhlmann, R./ A. Fearns (1987), (2000), *Handbuch des Fachsprachenunterrichts. Unter besonderer Berücksichtigung naturwissenschaftlich-technischer Fachsprachen*, Berlin i in.

Bungarten, T. (red.) (1992), *Beiträge zur Fachsprachenforschung. Sprache in Wissenschaft und Technik, Wirtschaft und Rechtswesen* (Hamburger Arbeiten zur Fachsprachenforschung 1). Tostedt.

Bungarten, T. (1993), *Hinsichten zu einer Theorie der Fachsprachen. Zur Einführung,* (w:) T. Bungarten (red.), Fachsprachentheorie. T. 1: Fachsprachliche Terminologie, Begriffs- und Sachsysteme, Methodologie. Tostedt.

Butzkamm, W. (1989), *Psycholinguistik des Fremdsprachenunterrichts: natürliche Künstlichkeit: von der Muttersprache zur Fremdsprache*. Tübingen.

Dąbrowska, A. (1993), *Eufemizmy współczesnego języka polskiego*. Wrocław.

De Cort J./ P. Hessmann (1977–1979), *Die wissenschaftliche Fachsprache der Wirtschaft. Eine Untersuchung ihrer syntaktischen und syntaktisch–lexikalischen Merkmale*. Cz. I*: Syntaktische Merkmale,* (w:) Linguistica antverpiensia" XI/1977, 27–30; cz. II: *Syntaktisch–lexikalische Merkmale* (w:) Linguistica antverpiensia" XIII/1979, 55-102.

Desinger, B./ H.W. Frischkopf/ U. Scheck/ H. Seliger (red.) (1999), *Basiswissen Wirtschaftsdeutsch. Stoffgebiete und Fachwortschatz*. München.

Dickel, A. (2010), *Die Wirtschaftssprache - geschichtliche Entwicklung, Definitionen sowie die Abgrenzung des Sprachbereiches Wirtschaft*, (w:) Germanica Wratislaviensia" 130, 127–147.

Efing, Ch. (2010), *Kommunikative Anforderungen an Auszubildende in der Industrie*, (w:) Fachsprache" 1-2, 2–17.

Efing, Ch. (2013), *Wir brauchen keine Diskussionsmechaniker! – Zum sprachlichen Handel der Industriemechaniker/-innen in der Ausbildung*, (w:) Lernen&Lehren Elektrotechnik-Informatik und Metalltechnik 28/2013, 56–63.

Eling, Ch. (2014), *Theoretische und methodische Anmerkungen zur Erhebung und Analyse kommunikativer Anforderungen im Beruf*, (w:) K.-H. Kiefer, Ch. Efing, M. Jung, A. Middeke (red.), Berufsfeld-Kommunikation: Deutsch (Reihe: Wissen — Kompetenz — Text. 7). Frankfurt a. M., 11–34.

Ehrhardt, C./ S. Horst (2000), *Kriterien der Korpuserstellung,* (w:) J. Bolten (red.), Studien zur internationalen Unternehmenskommunikation. Waldsteinberg, 185-192.

Fluck, H.-R. (1992), *Didaktik der Fachsprachen. Aufgaben und Arbeitsfelder, Konzepte und Perspektiven im Sprachbereich Deutsch*. Tübingen.

Gajda, S. (1982), *Podstawy badań stylistycznych nad językiem naukowym*. Warszawa.

Grucza, F. (1993), *Język, ludzkie właściwości językowe, językowa zdolność ludzi*, (w:) J. Piontka/ A. Wiercińska (red.), Człowiek w perspektywie ujęć biokulturowych. Poznań, 151–174.

Grucza, S. (2004), *Od lingwistyki tekstu do lingwistyki tekstu specjalistycznego.* Warszawa.

Grucza, S. (2009), *Kategoryzacja języków (specjalistycznych) w świetle antropocentrycznej teorii języków ludzkich*, (w:) Komunikacja specjalistyczna 2, 15–30.

Hausner, J. (red.) (1999), *Komunikacja i partycypacja społeczna*. Kraków.

Horst, S. (1998), *Wortbildung in der deutschen Wirtschaftskommunikation*, Waldsteinberg.

Höhne, S. (1992), *Vorüberlegungen zu einer fachsprachlichen Analytik. Kriterien zur Bestimmung sprachlicher Phänomene im Sprachbereich Wirtschaft,* (w:) T. Bungarten (red.), Beiträge zur Fachsprachenforschung. Sprache in Wissenschaft und Technik, Wirtschaft und Rechtswesen. Tostedt, 99–118.

Hundt, M. (1995), *Modellbildung in der Wirtschaftssprache. Zur Geschichte der Institutionen und Theoriefachsprachen der Wirtschaft*. Tübingen.

Hundt, M. (2010), *Textsorten des Bereichs Wirtschaft und Handel*, (w:) K. Brinker/ G. Antos/ W. Heinemann/ S. F. Sager (red.), Text- und Gesprächslinguistik. Linguistics of Text and Conversation. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung. An International Handbook of Contemporary Research. Vol.1. Berlin, 642–658.

Karpiński, Ł. (2008), *Zarys leksykografii terminologicznej*. Warszawa.

Kiefer, K.-H. (2011), *Kommunikative Kompetenzen im Berufsfeld der Internationalen Steuerberatung. Möglichkeiten ihrer Vermittlung im fach- und berufsbezogenen Fremdsprachenunterricht unter Einsatz von Fallsimulationen.* Dissertation. TU Berlin. (URL: http://opus.kobv.de/tuberlin/volltexte/2011/3139/). [Pobrano 20.02.2015].

Komorowska, H. (2000), *Nauczanie języków obcych w kształceniu zawodowym*, (w:) B. Z. Kielar i in. (red.), Problemy komunikacji międzykulturowej: lingwistyka, translatoryka, glottodydaktyka. Warszawa, 352–371.

Krenska, N. (2007), *Język biznesu w kontekście komunikacji międzykulturowej,* (w:) M. Kornacka (red.), Języki Specjalistyczne 7. Teksty specjalistyczne jako nośniki wiedzy fachowej. Warszawa, 151–159.

Krumm, H.-J. (1989), *Die Rolle der Fachsprache bei der Aus- und Fortbildung von Deutschlehrern*, (w:) W. Pfeiffer (red.), Deutsch als Fachsprache in der Deutschlehrerausbildung und –fortbildung. Poznań, 26–43.

Lukszyn, J. (2002), *Uniwersalia tekstów specjalistycznych*, (w:) J. Lewandowski (red.), Języki Specjalistyczne 2. Problemy technolingwistyki. Warszawa, 41–48.

Lukszyn, J. (2004), *Leksykon specjalistyczny – słownik terminologiczny – seria terminograficzna*, (w:) J. Lewandowski (red.), Języki Specjalistyczne 4. Leksykografia terminologiczna – teoria i praktyka. Warszawa, 55–64.

Łompieś, J. (2008), *Czym jest business communication?*, (w:) M. Łukasik (red.), Debiuty naukowe II. Terminologia – Translatoryka – Terminografia. Warszawa, 11–25.

Łompieś, J. (2011), *Pragmatyczne aspekty tekstów specjalistycznych w biznesie (na materiale wybranych polskich i brytyjskich raportów spółek giełdowych*, (w:) M. Łukasik (red.), Język bez granic. Warszawa, 74–88.

Michałowski, P. (2004), *W poszukiwaniu idealnego modelu słownika terminologii przedmiotowej*, (w:) J. Lukszyn (red.), Leksykografia terminologiczna — teoria i praktyka. Warszawa, 193–201.

Michałowski, P. (2006), *Słownik terminologiczny a dydaktyka języków specjalistycznych*, (w:) Przegląd Glottodydaktyczny 26, 201–209.

Mikołajczyk, B. (2004), *Metapher — ein schwieriger Fall für den Übersetzer, dargestellt anhand polnischer und deutscher Texte*, (w:) Linguistische Studien im europäischen Jahr der Sprachen. Frankfurt a. M., 433–442.

Mikołajczyk, B./ J. Zinken (2003), *Metaphern im politischen Diskurs: die Rolle der Metapher in Vorstellungswelt und Argumentation (Anhand von polnischen und deutschen Texten zum EU-Beitritt Polens)*, (w:) L.N. Zybatow (red.), Europa der Sprachen: Sprachkompetenz – Mehrsprachigkeit – Translation. Frankfurt a. M., 369–378.

Morgenroth, K. (red.) (1993), *Methoden der Fachsprachendidaktik und –analyse*. Frankfurt a. M. i in.

Nęcki, Z. (2000), *Komunikacja międzyludzka*. Kraków.

Ohnacker, K. (1992), *Die Syntax der Fachsprache Wirtschaft im Unterricht Deutsch als Fremdsprache*, (w:) Werkstattreihe DaF“ 39, Frankfurt a. M. i in.

Ohnacker, K. (1994), *Eine didaktische Grammatik im fachbezogenen Fremdsprachenunterricht – Fachsprache Wirtschaft*, (w:) Zielsprache Deutsch“ 2/1994, 92–97.

Piirainen, I.T. (1982), *Die Sprache der Wirtschaftspresse,* (w:) Muttersprache“ 92, 27–37.

Rolf, E. (1993), *Die Funktionen der Gebrauchstextsorten*. Berlin, Nowy Jork.

Schaarschuh, F.-J. (1990), *Zur Typologisierung von Funktionsverbgefügen in Wirtschaft und Handel,* (w:) DaF 27, 230–236.

Steger, H. (1988), *Erscheinungsformen der deutschen Sprache. Alltagssprache – Fachsprache – Standardsprache – Dialekt und andere Gliederungstermini,* (w:) Deutsche Sprache“ 16, 289–319.

Szerszeń, P. (2014), *Platformy (glotto)dydaktyczne. Ich implementacja w uczeniu specjalistycznych języków obcych* (Studi@ Naukowe 15). Warszawa.

Szwed, I. (2012), *Persuasive Kommunikation im polnischen und deutschen Wirtschaftkommentar der Online-Presse,* (w:) H.E.H. Lenk, M. Vesalainen (red.), Persuasionsstile in Europa. Methodologie und Empirie kontrastiver Untersuchungen zur Textsorte Kommentar. Germanistische Linguistik. Hildesheim i in., 293–322.

Weigt, Z. (2004), *Język specjalistyczny – dydaktyka – słownik*, (w:) J. Lewandowski (red.), Języki Specjalistyczne 4. Leksykografia terminologiczna – teoria i praktyka. Warszawa, 202–212.

Zhao, J. (2002), *Wirtschaftsdeutsch als Fremdsprache. Ein didaktisches Modell*. Tübingen.